

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2021-14(2)- E-ISSN-2148-9289

**YAKIN DÖNEM TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ORTADOĞU İLE TARİHSEL-
JEOPOLİTİK-TEOPOLİTİK BÖLGESEL İLİŞKİLERİ**

Geo-political-Theo-political Regional Relations of the Republic of Turkey in the Recent Era

GİRAYALP KARAKUŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Assist Prof. Dr. Amasia University, Faculty of Arts and Science Department of History, Institution Information

girayalp71@gmail.com

Orcid: 0000-0001-6240-5490

Atf/©: Karakuş, Girayalp (2021)., Yakın Dönem Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu ile Tarihsel-Jeopolitik-Teopolitik Bölgesel İlişkileri, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 14, Sayı 2, ss. 399-409.

Citation/©:Karakus, Girayalp (2021). Geo-political-Theo-political Regional Relations of the Republic of Turkey in the Recent Era, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 14, Issue 2, pp. 399-409.

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : Araştırma/Research
Geliş Tarihi-Received Date : 21.05.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 22.12.2021
Sayfa Numarası/Page Number 399-409
Doi : 10.46790/erzisosbil.940830

Notlar/Notes

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN ORTADOĞU İLE TARİHSEL-JEOPOLİTİK-TEOPOLİTİK BÖLGESEL İLİŞKİLERİ

Historical Geopolitical-Teopolitical Regional Relations Of The State Of The Republic Of Turkey With The Middle East

GİRAYALP KARAKUŞ

Öz:

Türkiye yarım kalan devrimler sonrası dış politikada eğilimini Batı Bloku'ndan yana kullanmış ve bir nevi NATO'nun ileri karakolu vazifesini görmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'nin Ortadoğu ile olan ilişkileri de Batılı ülkelerin konsepti çerçevesinde şekillenmiştir. 1960 müdahalesi sonrası Ortadoğu ülkeleri ile ilişkilerde bazı adımlar atılsa da özellikle Kıbrıs sorununda Türkiye Ortadoğu ülkelerinden gerekli desteği görememiştir. Önsel olarak somut durumun somut tahlilini yapmak gerekirse Türkiye'nin Cezayir sorununda ortaya koyduğu ikircikli tavrın bu olumsuz yaklaşımlarda etkili olduğunu söyleyebiliriz. 1970'li yıllarda Türkiye, Ecevit'in Üçüncü Dünyacı dış politika yaklaşımının meyvelerini daha sonra 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nda görecektir. Ancak daha sonra "Arap ülkelerinin sorunlarına karışmamalı yaklaşımı" tekrar Türk dış politikasında hâkim anlayış olacaktır. 1990'lı yıllarda ise özellikle Türk aydınlarının öldürülmesi ve bu cinayetlerin İran ile ilişkilendirilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açacaktır. Türkiye-Arap ülkeleri arasındaki yakınlaşma AK Parti döneminde artacak ama Arap Baharı'nın başlamasıyla ilişkiler önce durgunluk daha sonra ilişkilerde soğuma prosesine doğru yönelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ortadoğu, Atatürk, İran, AKParti

Abstract:

Turkey used its tendency in foreign policy in favor of the Western Bloc and served as a kind of outpost of NATO. After the Second World War, Turkey's relations with the Middle East were also shaped within the framework of the concept of Western countries. Although some steps were taken in relations with Middle Eastern countries after the 1960 intervention, Turkey could not receive the necessary support from the Middle Eastern countries, especially in the Cyprus problem. If we need to make a concrete analysis of the concrete situation a priori, it can be said that Turkey's ambivalent attitude towards the Algerian problem is effective in these negative approaches. Turkey would see the fruits of Ecevit's Third-World foreign policy approach later in the 1970s, in the 1974 Cyprus Peace Operation. But then the "approach not to interfere in the problems of Arab countries" would again become the prevailing understanding in Turkish foreign policy. In particular, the murder of Turkish intellectuals and the Association of these murders with Iran in the 1990s would lead to strained relations between the two countries. The rapprochement between Turkey and Arab countries would increase during the AKParty period, but with the beginning of the Arab Spring, relations first turned towards stagnation and then a process of cooling in relations.

Keywords: Middle East, Atatürk, Iran, AKParty

1.GİRİŞ

1923-1938 arası dönem Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin toplumsal ve siyasal yapısında köklü değişimlerin yaşandığı devrimci bir dönemdir. Dönemin Batılılaşma ve modernleşme formülü ile açıklanan iç politikası tarihsel, jeopolitik, stratejik bölgesel ilişkilerde denge politikası üzerine şekillenmesini sağlamıştır. Genç Cumhuriyet iç ve dış politikalarında reformları gerçekleştirmek, tehdit unsurlarını ortadan kaldırmak, devletin devamını sağlayacak asli amaca yönelik çabalar Türk dış politikasına yansımaktadır. Beka sorunu Türk dış politikasının önceliği olarak gündemdeki yerini hep koruyacaktır.

Savaş sonrası özellikle Orta Doğu enerji kaynakları ve Akdeniz ticaret yollarının önemini anlaşılması soft power (sert güç) ile sonuçlandırılmaya çalışılması barışçıl gelişmeleri engelleyici bir durum hâline gelmişti. Yeni kurulmuş güçsüz bir Türkiye'nin bölgesel ilişkilerde denge politikası izlemesi teorik/politik bir zorunluluktu.

Birinci Dünya savaşının mutlak galibi şüphesiz Amerika Birleşik Devletleri idi. Avrupa'dan 10 milyar dolar alacaklı durumdaydı (Longlois, 2000: 31). Üstelik savaştan sonraki konumu hakem pozisyondaydı. ABD savaşa girerken ön koşulları vardı. Avrupa ülkelerine şunları kabul ettirdi: "Denizlerde ticaret özgürlüğü, iktisadi engellerin kaldırılması, halkların kendi geleceklerini belirlemesi, silahsızlanma, devletlerin güvenliği ve barışını sağlayacak bir milletler cemiyetinin kurulması (ABD Başkanı Wilson'un 14.maddelik) (Longlois, 2000: 31). Savaşın ağır koşulları galip ve mağlup devletlerin ekonomik hayatını derinden etkilemiş. Nüfus azalmış, ağır borçlar altına girilmişti. Hammadde tedarikindeki sıkıntılar üretimi durdurma noktasına getirmiş, Avrupa ülkelerinin dünya pazarındaki etkinlikleri azalmış durumdaydı. Birinci Dünya Savaşı'na yol açan sistem bozukluklarının hiçbiri çözülememiş ve yeni bir dünya savaşı çıkmıştı. 19. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa uyumu yıkılmış içine ekonomik koruyuculuk ve pan-milliyetçilik gibi anlayışlar gelmişti.

20. yüzyıldan itibaren ABD dünyanın en büyük tarım ve sanayi ülkesi oldu. Önemli doğal kaynakları, 100 milyonluk iç pazar hacmine sahip olması, pazarın yabancı rekabetten korunması, devletin elindeki teknolojik gelişmeleri özel sektöre açmasıyla makineleşmenin sağladığı etkili üretim tarzının yaygınlaşması gibi nedenler bu büyük ekonominin gelişmesini sağladı (Longlois, 2000: 31). Bu ekonomik gelişmeler paralelinde ABD, Küba'yı İspanyol hakimiyetinden kendi hamiliğine geçirecektir. (1898) Arkasından bu ülke Porto Riko, Honduras, Meksika, Karaip adaları ve diğer Amerikan halklarının ülkelerine yönelecektir (Longlois, 2000: 31). 1894 yılında Birleşik Devletlerin sanayi üretimi bütün Avrupa ülkelerin üretimini toplamının yarısına eşit, İngiltere'nin üretiminden iki kat idi (Yeliseyeva, 2009: 163). ABD'nin hızlı bir şekilde sanayileşmesi ve tarımını makineleştirmesi onu güçlü ve zengin bir ülke konumuna getirecektir. Batılı ülkelerin birbiriyle savaştığı dönemde ABD savaştan sonra hegemonyasını liberal düşünce ve değerler üzerine kuracak ve bu anlayışı Batılı ülkelere ihraç edecektir. Güç dengesi kavramı da belirleyici rol oynamıştır. Ayrıca insan iradesini ve etkinliğini sınırsız kabul eden pragmatist felsefeleri de ABD'nin dış politika anlayışında etkili olmuştur (Bostanoğlu, 1999: 240). ABD liberal egemenliğini kurumsal yapısı ile de güçlendirecek ve dünya ekonomisini ulusal sınırları aşan bir niteliğe kavuşturacaktır. Amerika çıkarlarını "kaçınılmaz yazgı" (Manifest Destiny) ideolojisi ile meşrulaştırmış (Bostanoğlu, 1999: 240) başat bir güç olarak uluslararası ilişkilerde kendini kabul ettirmiştir.

ABD'nin Osmanlı ile ilişkilerinin başlangıç tarihi 1830'da imzalanan Ticaret ve Seyrüsefain Antlaşmasıdır (Erhan, 2004: 140). Bu tarihten itibaren ABD'nin Türkiye'ye siyasi ilgisi ticaret boyutludur. Türkiye'nin yabancı sermayeye açılmasının ilk girişimi ABD'den Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında gündeme gelmiş ve Cumhuriyet'ten sonra tekrar gündeme alınan "Chester Projesi" diye anılan Doğu Anadolu Demiryolu (Armaoğlu, 2017: 29-31) yapımını öngören projedir. (Armaoğlu, 2017: 29-31) İki Dünya savaşı arası dönemde Türkiye-Amerika ilişkileri görece durgunluk yaşamıştır (Sander, 1979: 8). Doğu sorunlarıyla ilgilenmeye başlayan ABD misyonerlerin yansıttığı olumsuz raporlar ve kışkırttığı azınlıkların savaş ortamında şikâyetlerine konu olan abartılı ifadeler ve ABD basınında bilinçli kamuoyu oluşturulması Amerikan kamuoyunun Türk aleyhtarlığına dönüşmesinin nedenleri arasındadır. İkincisi Dünya Savaşı'na neden olacak gelişmelerin hızı uluslararası ilişkilerde yeni gelişmelere yol açacağı beklenen bir sonuçtu. Bu gelişmelere şunları örnek

gösterebiliriz: Nisan 1939'da 1929 Seyrüsefain ve Ticaret Anlaşmasının yenilenmesi, 1941'de "Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'ndan" Türkiye'nin de az miktarda da olsa yararlanması, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün Ocak 1943'de Churchill ve Roosevelt ile Adana'da, 2 Aralık 1943'de İnönü'nün Churchill ve Roosevelt ile Kahire'de yaptıkları toplantılar sayılabilir. 1939-1949 dönemi Türkiye-ABD ilişkilerinin Türk dış politikasının oluşumunda başrol oynayan paradigmanın temellerinin atıldığı yıllardır (Gözen, 2012: 379). Savaş beklentisi uluslararası ilişkilerde safların belirlenmesine yönelik politikaların uygulamaya sokulması anlamında da anlamak mümkündür. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türk dış politikası askeri, siyasi, ekonomik boyutuyla ABD önderliğindeki batıya entegre olurken dünya ekonomisinin başat gücü ABD yanlısı bir tutum sergileyecektir. Türkiye iç politikada da siyasi açıdan önemli kararlar alarak çok partili dönemin kapısını 1946'dan itibaren açacaktır.

Amerikan hegemonyasının savaş sonrasında liberal değerleri reddeden "karşı kamp"ın etkin biçimde çevrelendiği döneme denk düşmektedir (Bostanoğlu, 1999: 222). Liberal sistemin Batı sistemine yerleşmesi uluslararası ticaretin serbestleşmesi, doların konvertibilitesinin artması, Truman doktrini ile Marshall planı ile bütünleşmiştir. (Bostanoğlu, 1999: 223) Amerika'nın liderliğinde güvenlik amaçlı Birleşmiş Milletler, NATO ve bir dizi pakt kurulacak ve Türkiye'nin uluslararası konumunu ve dış politikasının temel yönelimlerini belirleyici nitelikte geliştirecektir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra (1945) Türkiye-Amerika ilişkilerinde gelişmenin belirleyici parametresi Türkiye'nin çoklu partili sisteme geçmesi ve parlamenter demokrasiyi seçmesidir. Henüz savaş bitmeden İnönü'nün 1 Kasım 1944'te yasama yılının ilk açılış nutkunda Türk siyasal sistemin demokratik çoklu partili sisteme geçileceği haberini vermiştir. Nisan 1945'te Türkiye San Francisco Konferansı'na kurucu üye olarak katılıp Birleşmiş Milletler anlaşmasını imzalayarak demokratik idealler için söz vermiş oldu (Zürcher, 2011:306-308). Sovyetlerin "Karşı Kamp Olgusu" ABD'nin "Yeni Dünya Düzeni" içerisinde inşa ettiği düzene katılmaya çalışmasına sebep oldu. Ancak Amerikan belgelerine göre o dönemde Sovyetlerin Türkiye'den herhangi bir toprak talep ettiğine dair bir ibare yoktur. Hatta ilişkilerin çok dostane geçtiği iddia edilmektedir. Yine aynı belgelere göre Türkiye'nin Amerikan yardımlarını alabilmek için olayları olduğundan fazla abarttığı iddia edilmektedir (Örnek, 2015: 72).

2. ORTADOĞU VE MEŞRULAŞTIRILAN ŞİDDET

Tarih, geçmişte kaynaklanan sorunların bugünün koşullarıyla farklılık gösterse de geçmişin tekrarı niteliğinde farklı araçlar ve aktörlerle yeniden oynanmasıdır. Bernard Lewis'in deyişiyle "*Türkiye bir sahne ya da perde arkasıydı ve tüm aktörler de Avrupalıydı.*" (Lewis, 2015: 32). Tarih de olmuş ve olacak olayları anlamak onunla yüzleşmeye çalışmak, dün ile bugünü kıyaslamak halkların geleceğine sağlıklı karar vermeyi kolaylaştırır. Devletlerin dış politikalarını, miras aldığı kültür kodlamasını, derin aklın rasyonelleşmesini sağlarken bu bilgilerin hafızalarda depolanması dış politikanın araçları arasındadır. Dış politika uzmanları miras alınan kültürün derinliklerinde yolculuk etmeyi bilmelidir. Birinci Dünya Savaşı sonrası emperyal devletlerin Orta Doğu halklarını Osmanlı Devleti'ne karşı kıskırtması Arap milliyetçiliğinin gelişmesine yol açmıştır. Sonrasında ise emperyalistler bunu kendi lehlerinde kullanmışlardır. Milliyetçilik, Arap entelektüelleri tarafından da şevkle savunulmuş ve savaş sonrası çizilen yapay sınırlar şimdiki sorunların da kaynağını teşkil etmiştir. Emperyalizme ciddi bir direnç gösteremeyen Arap milliyetçileri yönetimlerini oluştururken işbirlikçi aşiretlerin iktidarı ele geçirmeleri petrolün getirdiği zahmetsiz zenginlik abartılı ve amaçsız politik bir figür ortaya çıkarmıştır.

Günümüz koşulları değişse de yöntem ve strateji emperyalistlerce aynı olmuştur. Böl ve yönet. Orta Doğu ulusal çıkarların acımasız yoğunlukta rekabete dönüştüğü bir bölgedir. Türkiye coğrafyasının stratejik konumu bölgesel ve dünya güç eksenini belirlemesi Türk dış politikasını uğraştırır konular arasındadır. Türk dış politikası Osmanlı dış politikasının doğal uzantısı gibidir. Bu nedendir ki yeni bir Devlet kurulurken sıkıntı yaşanmamıştır. Türkiye, Lozan'da "Düvel-i Muazzama" karşısında büyük direnç ve başarı göstermiştir. Hatta 1919-1923 ve 1923-1939 dönemlerini incelerken rastlayacağımız gibi. Türk dış politikasının yürütülmesinde anlamlı bir inatçılık ve hatta bir imparatorluk gururu görmek zor değildir. Nitekim bu gurur bizzat kurtuluş savaşını başlatan bir unsur olacaktır. Osmanlı'nın bir devamı olarak Türkiye'de sadece rejimde değişim olduğunu söyleyebiliriz (Oran, 2001: 19-23).

Uluslararası sistem içinde ülkeler zenginlik ve askeri güç bakımından şöyle tasnif edilir: “Süper devletler, büyük devletler, bölgesel güçler ve küçük devletler (Davutoğlu,2012: 74). Orta Doğu çoğunlukla Şii-Sünni Arapların, Türkmen ve Kürtlerin yoğunluklu yaşadığı bir coğrafyadır. Dini inanış birliğinde homojen olan bu bölge mezhepsel ayrılıklarla rekabetin ortasında kendini bulmuştur. Batı'nın silahlı güçlerinin desteğiyle Filistin topraklarında yaşayan Müslüman Arapların zorla sürülmesi, 1947 yılında İngiltere'nin Filistin'den çekilirken Birleşmiş Milletlere havale ettiği Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında yarı yarıya paylaşılması bölgedeki en büyük sorunlar arasındadır. İlk kez Yahudi bir devleti kurulacak olması ile başlayan süreç hiçbir zaman sonlanmayacak ve düşmanlığın tohumları Orta Doğu'nun kalbine yerleştirilecekti. İsrail Devleti'nin finansal desteğini bizzat ABD üstlenecekti. Öyle ki Altı Gün Savaşları'nda İsrail Devleti ABD gemisindeki askerleri öldürecek ama ABD buna rağmen sessiz kalacaktı. ABD en modern silahları İsrail'e sağlayacaktı (Petras-Eastman, 2007: 8-9). 1948, 1967 ve 1973 Arap-İsrail Savaşları'nı ABD'nin desteği ile İsrail kazanmış ve bölgenin kontrolü İsrail'in eline geçmişti. Arap ülkelerini destekleyen Sovyetler, Enver Sedat'ın oportünistçe politikaları ile ülke topraklarından çıkarılmıştı. İsrail Devleti'nin diğer ülkelerdeki örgütlenme yeteneği ile ABD dış politikalarında etkili olmuştu. 11 Eylül saldırıları ise İsrail'in yayılcı siyasetine zemin hazırlamış ve Müslüman Arap devletlerine karşı sistemli savaş doktrinini uygulama fırsatı sağlamıştı. İsrail bölge ülkelerinden Lübnan'da Hristiyanları destekleyerek Müslümanları hedef alması Lübnan'ı istikrarsız bir ülke haline getirdi. Ancak İsrail'in askeri gücünü yenilgiye uğratan Hizbullah İsrail için en büyük tehlike haline geldi. Filistin mücadelesinde siyasi güçlerin Hamas ve El-Fetih diye bölünmesi de İsrail'in entrikaları ile oldu. El-Fetih'in de kendi içinde bölünmeleri siyasal İslamcı Hamas'ı Filistin'de tek güç haline getirdi. Son dönemde yapılması planlanan seçimlerin Doğu Kudüs'te Filistin vatandaşlarının güvenliği gerekçesiyle iptal edilmesi sorunları daha da çıkmaz hale getirdi. Türkiye ve İran gibi orta büyüklükte devletler zaman zaman İsrail'in Siyonist emellerine karşı çıkmaya çalışsa da son kertede sesleri zayıf kalmıştır. İsrail'in 8-9 Mayıs'ta Mescid-i Aksa'ya saldırması ve sivillerin öldürülmesi olayında Arap Ligi ve İslam İşbirliği Teşkilatı'nın herhangi bir yaptırımında bulunamaması İslam dünyasının parçalanmışlığını bir kez daha gözler önüne sermiştir.

3. YAKIN DÖNEM ORTADOĞU SİYASETİ

Ortadoğu coğrafyasına reel-politik açıdan bakıldığında Türkiye'nin küresel aktörler arasında çatışmanın değişkenliğinden etkilenir durumda olması ve bölgenin sayısız iç sorunları Türkiye'ye olumsuz yansımaları kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. Enerjiye dayalı ekonomileri bertaraf etmenin birinci yolu enerji kaynaklarının kontrolünü sağlamaktır. Yani Ortadoğu'ya hâkim olmaktan geçer. 1923'ten beri yüzünü Batı'ya dönen Türkiye Orta Doğuyla ilişkileri alt düzeyde kalmıştır. Ancak bu durumun sebebi Türkiye'nin laik bir ülke olmasından kaynaklanmamaktadır. Türkiye bu ülkelerle ilişki kurmak istediğinde manda devletin yöneticileri olan Batılı emperyalistlerle muhatap olmak zorunda kalıyordu. Genç Cumhuriyet kurulduğunda Atatürk'ün Suriyeli milliyetçilere silah yardımı yaparak Fransa'ya karşı Suriye'nin bağımsızlığını desteklediği bilinmektedir (Hülagü, 2008: 71).

1950-1960'lı yıllar Demokrat Parti'nin iktidar olduğu dönemdir. DP iktidarı Türk dış politikasını “Türkiye'nin çıkarı Batı'nın yani ABD'nin çıkarıyla özdeştir” anlayışına oturtmuştur. Artık NATO çerçevesinde ABD'nin yanında bir politika izlenecektir.1960 müdahalesi ile Ortadoğu'da yeni bir dış politika gayreti olacak fakat etkisiz kalacaktır. 1952 yılında Mısır'da Hür Subaylar darbesiyle iş başına gelen Nasır S.S.C.B ile yakın ilişkiler içine girmiştir. Nasırcılık düşüncesi Mısır'ı Arap ülkelerinde lider konuma getirecektir. Nasır'ın Sosyalist ülkelerle yakın ilişki içinde olması, Bağlantısızlar hareketi girişimi, Süveyş Kanalı'nın millileştirmesi, ABD ve Batı Blok'unun tepkisini çekecek ve 1967 İsrail-Mısır savaşı olacaktı. Ancak Mısır ve Arap ülkeleri küçük düşürücü bir yenilgi alacaktı. Nasır'ın 1970 tarihinde bir kalp krizi sonucu ölümüyle iktidara gelen Enver Sedat, Batı Blok'uyla ilişkilerini düzeltmiş, Sovyet askeri uzmanları ve sivil teknisyenleri sınır dışı ederek ABD'ye sadakatini göstermiştir. Enver Sedat'ın Henry Kissenger aracılığıyla Camp David'de 19 Kasım 1977'de İsrail'le yaptığı barış anlaşması Arap dünyasında büyük bir infiale neden olacaktı. Enver Sedat ise 1981'de bir suikast sonucu öldürülecektir. Yerine gelen Hüsnü Mübarek Mısır'ı otuz yıl yöneterek ABD çıkarlarına yakın politikalar izleyecektir. İsrail ile iyi ilişkilerde bulunmak Hüsnü Mübarek'in temel dış politika paradigmasıydı. Mısır karşılığında yıllık bir milyar dolar ve askeri yardım, Bretton Woods kuruluşlarından kalkınma yardımları adı altında krediler alıyordu. Halkın

sefaletle boğuşması sonucunda Arap Baharı denilen halk ayaklanması ile 11 Şubat 2011'de Hüsnü Mübarek iktidarına son verilmiştir.

Haziran 2012'de Mısır'da yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimlerini Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi kazanmıştır. Mısır'ın Orta Doğu'da bağımsız dış politika izlemesinin önemli sonuçların olacaktı. Mursi, ABD ile ilişkilerini koruma gayreti gösterirken İsrail ile ilişkilerin eskisi gibi olmayacağını dış politikada bağımsız politikalar izleyeceğini ifade ederek göstermiştir (Telci, 2012). ABD yönetiminde etki sahibi olan İsrail lobisine yakın isimler, Mısır'daki Müslüman Kardeşler liderliğine yönelik ABD politikalarının sertleştirilmesini istemiştir (Telci 2012: 223). Mısır'da Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesi birçok Arap ülkesinde statükonun bozulacağı korkusunu da beraberinde getirmiştir. Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleri Mursi iktidarını yıpratmak için muhalifleri finanse ettiği bilinmektedir. Ancak şunu da ifade etmek gerekir ki Mursi'nin muhafazakâr politikalarının özellikle laik-demokrat çevrelerde tepki çektiğini söyleyebiliriz. Sonuç olarak ise Mursi bir yılını doldurmadan 30 Haziran 2013'te ABD destekli bir darbeye devrilmiştir. Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerinin finansal desteği, Batı ülkelerinin darbeyi meşrulaştırması, Sisi'nin dış politikasını ABD ve Batı Blok'una yaklaştırması, İsrail ile olan ilişkilerini hızla düzeltmesi dünyanın sessiz kalmasına sebep olmuştur. Darbeye sert tepki gösteren Türk Hükümeti ile Mısır hükümeti arasındaki ilişkiler gerilmiştir. Büyük elçimizi istenmeyen kişi ilan eden Mısır hükümeti akabinde Türkiye'nin Mısır büyükelçisini istenmeyen adam ilan etmesiyle karşılık almıştır. Siyasi ilişkiler maslahatgüzar seviyesine inmiştir. Siyasi gerginliğe rağmen ekonomik ilişkilerde krizin ekonomiye yansımadağı bir durum oluşmuştur. Mısır, Türkiye'nin ihracat yaptığı yirmi ülke arasındadır. Aynı zamanda Türkiye'nin parakende mağazalar zinciri BİM Mısır'da faaliyetlerine devam ederek mağaza sayısını arttırmıştır. BİM toplamda 215 mağazaya çıkmıştır (Mısır Bülteni, 2016). Mısır Devleti'nin baskıları sonucu Türkiye'ye sığınan Mursi kadrolarında görev yapmış milletvekilleri İstanbul'da "Halkın Seçilmiş Temsilcileri" olarak bir araya gelmiştir (Dünya Bülteni, 2014). Ayrıca bu kadrolar Mısır Devleti aleyhine yayınlar yapan televizyon kanalları kurmuştur. Batı ülkeleri ve ABD Mısır askeri müdahalesini "darbe" olarak görmemişlerdir. Ancak son zamanlarda Türkiye ile Mısır arasındaki siyasi ilişkilerde yumuşama olmuş ve karşılıklı dostluk mesajları verilmiştir. İki ülkenin de karşılıklı siyasi ittifaka ihtiyaçları olduğunu söyleyebiliriz.

4. IRAK VE SURİYE'DE BAAS REJİMİNİN KURULUŞU VE AKIL TUTULMA VİRÜSÜ

Saddam henüz 20 yaşındayken Baas Partisine katılmış ve partideki iç çekişmeler sonucunda tutuklanarak hapse atılmıştı. Saddam kısa süre sonra serbest bırakılmış ve tekrardan siyasete dönmüştür. Saddam kendisi gibi asker kökenli kuzeni Ahmet Hasan el Bekr darbeye iktidarı ele geçirir ve devlet başkanlığına seçilir. Saddam kuzeninin yardımcısı olur. Saddam başkan yardımcısı sıfatıyla devlet bürokrasisi ve askeri bürokrasiyi atama yetkisini kullanarak kendine yakın kişileri önemli yerlere getirir. Saddam 16 Temmuz 1979'da kuzeni ve devlet başkanı Ahmet Hasan el Bekri'yi istifaya zorlayarak sessiz bir iç darbe yapar. Saddam ABD'nin 2003'te Irak'ın işgaline kadar Irak Baas partisinin mutlak hâkimi olmuştur.

1963-1966 Suriye Genelkurmay başkanı olan Salah Cedid 1967 Haziran'ında Şii subaylardan oluşan kadro ile iktidarı ele geçirir. Savunma Bakanlığına getirilen Hafız Esad İsrail Savaşı yenilgisinden sorumlu tuttuğu Salah Cedid'i darbeye devirerek iktidara gelir. Hafız Esad devlet başkanı olur olmaz iktidarını kuvvetlendirmek için ilk işi yürütme, yasama ve askeri alanda kendisini yetkilendirdi. Yeni bir anayasa hazırlatarak kişisel iktidarını kuvvetlendirdi ve devletin bütün kurumları üzerinde tartışmasız bir otorite kurdu. Kardeşi Rıfat'ın 1983 yılında kalkıştığı darbe hariç ölümüne kadar Suriye'nin tek hâkimi olmuştur.

Suriye'nin toplumsal yapısı heterojen yapıdadır. Suriye'nin parçalanmışlığı coğrafi özelliklerinden kaynaklanır. Suriye toprakları ticaret yollarının geçiş noktası olması ve dışlanmış halk kesimlerinin sığındığı bir coğrafya olmuştur. Nüfusun %90 Arap, %9 Kürt,%1 Ermeni, Çerkez ve Türkmen'dir. Dili Arapça, Kürtçe, Ermenice, Türkçe, Çerkezcedir. Nüfusun %90 Müslüman, %74-75 Sünni, %12 Nusayri %10-12 Hıristiyan %3 Dürzi (The World Factbook, 2021) topluluklardan oluşmaktadır. Ülkede küçük bir azınlık olan Yahudi ve Yezidilerde yaşamaktadır.

Türkiye Irak ile 400 km sınırı olan bir ülkedir. Irak'taki olumsuz gelişmelerin Suriye de olduğu gibi Türkiye'ye yansması kaçınılmazdır. Irak Suriye iç sorunlarının benzerlik göstermektedir. Mezhepsel

çatışmasının arka planında bölgesel güç paylaşımından kaynaklıdır. İran'ın artan nüfuz alanı, Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerin iktidarını sarsacak boyuta ulaşmasından korkulması, mezhep görüntüsünde vekâlet savaşına dönüştürülmüştür. Irak'ın sınırları 1920 yılında İngiltere tarafından çizilmiş. Mekke Emiri Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal kral olarak belirlenmiş, 1932 yılında bağımsızlaştırılan Irak, İngiltere tarafından işbaşına getirilen Sünni yöneticiler 2003 Irak'ın işgaline kadar Irak'ı yönetmiştir. Sünnilerin çoğunlukta olduğu Suriye'de ise nüfus oranları azınlık sayılacak Nusayri mezhebindeki yöneticilerin iktidarı ele geçirmeleri çelişki söz konusudur.

Irak'ın 36 milyon olan nüfusu mezhep esasına göre bölünmüş ve mezhepsel bilinç düzeyi oldukça yüksektir. Ülke nüfusunun %80 Arapça, %17 Kürtçe, %2 Türkçe, %1 diğerleri olarak görülmektedir. %98 Müslüman olan ülke Şii-Sünni mezhepsel ayrışma oranları %60 Şii ve %40 Sünni olarak oluşmaktadır. Kürtlerin tamamı Sünni mezhep içinde görülür, Irak içinde yaşayan Hıristiyan, Yezidiler azınlıkta kalan statüleriyle bir varlık göstermezler. Savaş nedeniyle birçoğu başka ülkelere göç etmişlerdir. Irak-İran savaşında Saddam'ı destekleyen Suudi Arabistan ve Arap körfez ülkeleri savaş sonrası Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi ile Saddam'ın güvenilmez olduğunu ve sıranın kendilerine gelebilecek olmasına yönelik endişeye kapıldılar. Uluslararası tepkinin büyüklüğü Saddam'ın sonunu getirmiştir. ABD'nin Irak'ı işgal ederek Saddam'ı devirmesi en çok İran'ın fayda sağlamasına sebep olmuştur. Böylece İran'ın bölgesel güç olma yönündeki en büyük engel ortadan kalkmış oldu. İran'ın önu açılmış ve Irak'taki Şiiiler üzerinde siyasi ağırlığını hissettirmiştir.

Orta Doğu ve Arap yarımadasındaki siyasi, ekonomik, askeri faaliyetlerin uzun bir tarihçesi vardır. Din genel olarak bireyin hayatını doğrudan etkilediği gibi Orta Doğu politikalarında merkezi bir rol oynar. Suudi Arabistan'da Es-Suud hanedanı siyasi otoritesini arttırmak ve iktidarını meşrulaştırmak için Vahhabi ideolojisini sahiplenmesi bir ittifakın neticesidir. Kamu idaresinin Suud aşiretine ve din işlerinin Abdül-Vahhab aşireti tarafından temsil edilmesiyle ortaya çıkan ittifak diğer irili ufaklı aşiretlerin aldıkları paydan fazlaydı. Petrolden gelen zenginlik ile Vahhabiler dini ideolojisini ihraç etmeye çalıştı. EL-KAİDE ve IŞİD gibi radikal örgütlerin ortaya çıkmasıyla birçok yabancı ülke istihbaratı bunları kullandı. Bu durum da İslam'ın terörle anılmasına neden oldu. Bush hükümetinin Irak'ı işgal kararı mevcut Saddam rejimini devirmekle sınırlı değildi. Aynı zamanda neo-liberal politikaları Ortadoğu'ya ihraç etme asıl sebebi. Liberal demokrasinin Ortadoğu'da yeşermesi ise daha filizlenmeden soldu. Bu proste Suudi Arabistan Devleti ABD'ye yardımcı olmaya çalıştı ancak bu girişimler sonuçlanmadı zira bu devletin kendisinin daha demokratik kurumsallaşmayı tamamlamaması bölge için ideal devlet olma rolünü sekteye uğrattı.

5. ORTADOĞU GENELİNDE BAAS REJİMİ

Mısır ve Tunus gibi ülkeler de Baas rejimi olarak nitelendirilir. Buradaki rejimleri liberal Baasçılık olarak çözümleyebiliriz. Baasçı partiler sosyalist, laik, milliyetçi bir zihniyeti temsil eder. Irak'ın devrik lideri Saddam, Suriye'de Hafız Esad, Libya'da Kaddafi Mısır eski devlet başkanı Nasır, Baas (Diriliş) ideolojisinin uygulayıcısıdır. Baas fikri, 1930 yıllarda Fransa'da öğrenim gören Arap öğrencilerin arasında ortaya çıkmıştır. Baasçılık da Arap milliyetçiliği, Ortadoğu tarzı sosyalizm ve dönemin moda siyasi fikir akımların etkisi görülür. Ortadoğu Arap dünyasında uygulanabilir ortamı bulması daha farklı bir sisteme dönüşerek gerçekleştirilecektir. Fikrin kurucuları arasında Hıristiyan dini inancının temsilcileri ile Sünni İslam dinin temsilcilerinin ortak bir düşüncede birleştiğini görürüz. Arapların dağınıklığını toparlamak ve birlik oluşturma fikri, Arap milliyetçiliği ve bu birliğin sosyalist bir çatı altında toparlanacağı fikri Mişel Eflak ve Selahaddin el Biter kurduğu Diriliş (Baas) Partisi tarafından gerçekleştirilmek istendi. Bu parti 1953'te Ekrem Havran'ın kurduğu Arap Sosyalist partisiyle birleşerek Arap Sosyalist Diriliş Partisi adını aldı ve bu hareket daha da popülerleştirdi. Ama hiçbir zaman gerçekleşme imkânı bulamayan bu fikir şahsi iktidarını kuvvetlendirmek üzerine kurulu bir sisteme dönüşmüştür. Suriye ve Irak'ta etnik ve mezhepsel ayrışma neticesinde uluslaşma bilincinin gelişmemesinde Baas rejiminin sorumluluğu vardır. ABD ve Sovyetlerin oluşturduğu iki kutuplu dünyada kendine yer bulan Suriye Baas rejimi Arap Baharı adı altında başlayan toplumsal hareketlenmeye dağılma sürecine girmiştir.

Suriye'nin devlet olarak bağımsızlığından itibaren gelişen iç çekişmeler, 21 hükümet değişikliği ve 1970 sonrası darbe ile Hafız Esad'ın iktidara gelmesi ile sonuçlandı. Sovyet güvenlik danışmanları istikrarın sağlanmasında yardım etti. Suriye toplumu üç farklı kesimden oluşur. Birincisi, ekonomik,

siyasi, kültürel ve toplumsal gücün merkezleri olan şehirlerde oturan kesim. İkincisi, Bedeviler, geleneksel Arap değerlerini gerçek taşıyıcısı olarak kendilerini görürler. Üçüncüsü, Köylülerdir. Belirli bir toprak parçasından dahi mahrum toprak ağaların kontrolünde sömürülen kesim. Ordu da Özel Akdeniz birliklerinin çoğu Nusayri ve Dürzi askerlerden oluşur. Azınlıklardan Çerkez, Kürt, Ermeni az miktarda vardır (İnce, 2017: 261-280). Ordu önemli bir güç olduğundan Orduyu eline geçiren iktidarı eline geçirir demektir. Esad rejiminin mezhep ve etnisiteye dayalı olması aynı zamanda Nusayri rejimi olarak nitelendirilmesine yol açtı. Özellikle ordu ve istihbarat kurumlarına hâkim olan kesim Nusayriyledir (Weisman, 2005: 52-58). Bu mezhepçi dalga ülkenin daha sonra kaosa sürüklenmesine neden oldu. Esad rejiminde kabile ve aile bağları ön plana çıkar. Esad ailesinin mensubu olduğu “Kelbiye” kabilesi Suriye'deki dört Nusayri aşiretinde birisidir. Bu aşiretin özellikle Esad-Mahluf aileleri devletin temel kurumlarını elinde bulundurmaktadır.

Baas rejimi ve Nusayri iktidarına pragmatik nedenlerle destek veren Dürziler, Hıristiyanlar ve dinsel azınlıklar olmuştur. Dürziler Baas döneminde ticaretle ve siyasetle söz sahibi oldular Hıristiyanlar ise Rum Ortodoks, Rum Katolik, Suriye Ortodoks, Suriyeli Katolikler ve Maruniler dini cemaatler halinde rahatça yaşadı. Zaten Arap milliyetçiliğinin ideolojik hareket olarak gelişmesinde Suriye Hıristiyan aydınlarının payı büyüktür. Sünni Kürtler çoğunlukla kuzeydeki Türkiye sınırına yakın bölgelerinde yaşarlar. Şam'ın belirli semtlerinde geleneksel yapılarını bozmadan köylerde ve kasabalarda kantonlar hâlinde konumlanırlar. Dürziler nüfusun %88'i El-Süveyde yaşar. Lazkiye'de %75 Nusayri nüfusun yaşadığı bölgeyi oluşturur. Nüfusun sadece %3 oluşturan İsmaililerin %80 Hama Vilayetinde yaşarlar. Bu heterdoks inanç grubu Hz Ali'nin ölmediğine, onun Tanrı veya tanrıya benzer biri olduğuna inanır. Şiiler Nusayriyi kendilerinden saymazlar. Onların sentez sonucunda gelişen bir inanç olarak görürler. Arap Aleviliği olarak da nitelendirilen (Türkçede) Nusayrilik Esad'ın dayandığı mezhepsel bir azınlıktır.

6. YAKIN DÖNEM ORTADOĞU'DA TÜRKİYE-İRAN İLİŞKİLERİ FIRSAT VE İMKÂNLAR

ABD Ortadoğu savunması için Kasım 1955'de İran'ı Bağdat Paketi'ne dâhil etti. Sonradan CENTO (Merkezi Anlaşma Merkezi Teşkilatı) adıyla kurulan örgütlenme bekleneni verememiş ancak CENTO aracılığıyla İran-Türkiye arasında ticaret, ulaşım, iletişim alanlarında işbirliği geliştirilmiştir. ABD, Türkiye'nin Batı Blok'u içinde konumunu güçlendirmeden önce Ortadoğu'daki komşularıyla işbirliği yapmasını uygun görmüştür (Sever, 1997: 88). İran Şahı'nın Irak'taki ayrılıkçı Kürt hareketine destek vermesi, Türkiye tarafından kaygı verici olarak değerlendirilmiş, 1975 Cezayir Anlaşması Irak-İran arasında imzalanarak bu sorun ortadan kalkmıştır. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtında ABD ve Batı'dan destek görmemesi, İran'ın petrolünü Türkiye'ye vermemesi Türkiye ile bu ülkeler arasında soğuk rüzgârların esmesine yol açmıştı (Tuncel, 2008: 148-149). Türkiye'nin Şah rejimine soğuk bakması İran İslam Devrimi'ne Türkiye'nin ilk başta olumlu yaklaşmasına sebep olmuştu. Ancak ABD ve İran arasındaki sert ilişkiler Türkiye'nin de İran'a mesafe koymasına yol açtı. Ancak İran-İrak Savaşı'nda Türkiye İran ile ticari ilişkilerini geliştirme fırsatı elde etti. 1985'te İran-Pakistan-Türkiye arasında Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) kuruldu (Özar, 1997: 15-25). Türkiye-İran ilişkileri jeopolitik kaygılar ve ticari bağımlılıklardan dolayı etkilenmiştir. 1996 yılına gelindiğinde Türk basınında İran'la ilişkilendirilen suikast ve terör suçlamaları yer aldı. İran-Türk ilişkileri gerilmiş arkasından İsrail ile Türkiye arasında imzalanan askeri eğitim ve işbirliği anlaşması ve aynı yıl (1996) İsrail'in Lübnan'daki İran yanlısı Hizbullah örgütüne karşı başlattığı Gazap Üzümleri harekâtını başlatması iki ülkenin ilişkilerine zarar verecek nitelikteydi. Türkiye İran ilişkilerini ekonomik işbirliğine dönüştürmek isterken Türk basını İsrail ve ABD yanlısı yayımlarla Türkiye'yi baskılamaya çalışıyordu. (Özcan, 1998: 159-177) Çetin Emeç, Ahmet Taner Kışlalı, Uğur Mumcu cinayetlerinin İran rejimi ile anılması ikili ilişkilerin geliştirilmesini sora soktu. Ardından 28 Şubat 1997 Post Modern Darbesinin gelmesi Türkiye-İran ilişkilerinin zarar görmesine yol açtı. Mesut Yılmaz başbakanlığındaki Ansol koalisyonu ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem çabalarıyla Türkiye-İran ilişkileri tekrar rayına oturtulmaya çalışıldı. (Altınışık, 1998: 347) Türkiye'de bu olayların gerçekleşmesinin en önemli nedeni İsrail ve ABD'nin İran'ı yalnızlaştırma politikalarıydı. Söz gelimi ABD Dışişleri Bakanı Rice, İran için “Terörizmin Merkez Bankası” (Bacık, 2008: 96) ifadesini kullanmıştır.

Ortadoğu coğrafyasının kadim iki büyük devleti olan Türkiye ve İran önünde bölgesel- küresel güç oluşturma fırsat ve imkânları vardır. Bu iki bölgesel güç ilişkilerini rasyonel zemine

konumlandırabildiği takdirde bölge denklemlerine etkide bulunabilir. Batılı güçler bu iki ülkenin bunu başarabilmesinden çekindiği için Türk-Fars, Türk-Arap ve Fars-Arap yakınlaşmasını teo-politik nedenlere dayandırarak engel olmaya çalışmaktadır. Böyle bir birliktelik Batı'nın Ortadoğu'daki egemenliğini bitirebilir.

Türkiye-İran Devletleri bölgesel, küresel gelişmeler doğrultusunda yeni politikalar üretmeye çalışmaktadır. “2017 Astana Süreci'nde” Türkiye İran ve Rusya Suriye'deki soruna barışçıl çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Ancak bölgesel sorunlarda Türkiye ve İran arasında politika farklılıkları mevcuttur. Örneğin; İran, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ sorununda Ermenistan'ın yanında yer almıştır. İran'ın Türkiye'ye karşı uyguladığı “güç dengeleme politikası” İran'da yaşayan akraba Türk nüfusun harekete geçebilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır (Hale, 2003: 335). Buna rağmen Türkiye öncülüğündeki D-8 uluslararası örgüte İran dâhil edilmiştir. Ayrıca Suriye'de Türkiye ve İran farklı konumları temsil etmektedir. Türkiye, Suriye'de Esad'ın iktidardan uzaklaştırılmasını, demokratik bir anayasayla seçime gidilmesini savunurken İran, Akdeniz'deki geleceği ve güvenliği için Esad rejiminin devam etmesinden yana tavır sergilemektedir.

Ancak Astana Süreci'nin Türkiye ve İran ilişkilerinde oynadığı olumlu rolü yok sayamayız. Örneğin; 2017'de Kürt Bölgesel Yönetimi'nin bağımsızlık referandumunda iki ülke işbirliği yapmış ve referandumun askıya alınmasını sağlamışlardır. Astana Sürecinden çok daha önce 2010 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde İran'a uygulanacak yaptırım tasarısını Türkiye “hayır” oyu vererek emperyalizme gerekli yanıtı vermiştir. Ayrıca nükleer anlaşma konusunda da Brezilya ile birlikte Türkiye İran'a destek ermiştir. Ancak Trump daha sonra bu anlaşmadan geri çekilmiştir. Son dönemde ise ABD Başkanı Biden bu anlaşmaya tekrar dönme isteğini belirtmiştir. Türkiye'nin S-400 füze sistemini Rusya'dan almasıyla başlayan ve CAATSA yaptırımlarıyla sonuçlanan sorun İran'ın yaşadığı sıkıntıların benzerini Türkiye'nin de yaşadığını düşünmemize sebep olmaktadır. Sonuç olarak İran ve Türkiye'nin tam bağımsız politikalar üretmeleri iki ülkeyi birbirine daha da yakınlaştıracak ve Ortadoğu'daki sorunlara çözüm üretmede ortak akılda buluşacaklarını düşünmekteyim.

7. SONUÇ

İsrail'in güvenliği üzerine kurulu her planın içinde yer alan ABD, İsrail'in etrafındaki düşman Arap ülkelerine karşı İsrail'in politikalarını destekler politikalar üretmektedir. Aynı zamanda Rusya'nın Suriye'de takip ettiği politikalar bu ülkenin reel politika (ulusal çıkarlar) kontekstinde hareket ettiğini göstermektedir. Rusya'nın Suriye'ye müdahale ettikten sonra saha avantajını bırakmasının zor olduğu görülmektedir. ABD ile her konuda anlaşması halinde ise Türkiye ve İran aleyhine tavır alacağı muhtemeldir. İran ise Suriye'yi güvenliği açısından önemli görürken enerji kaynaklarını Akdeniz üzerinden pazara sunma düşüncesinde hareket etmektedir ve aksi bir durum Lübnan ile bağlantısının lojistik-stratejik anlamda kopması demektir. Türkiye açısından Suriye'nin önemi Kürt kartının emperyalistlerce kullanılarak ülkenin geleceğini etkileyecek bir soruna dönüşecek boyuta evrilmesidir. Suriye ve Irak'ın parçalanmasıyla oluşturulacak küçük ve zayıf devletçikler ne İran ne de Türkiye'nin dost ve müttefiki olmayacağı olası görülmektedir. İsrail'in müttefiki olacağı olasılıklar arasında olan küçük devletçikler bölge huzuru açısından da Türkiye ve İran tarafından hoş karşılanmamaktadır. Yani bu planlar ABD Başkanı Trump'ın “Yüzyılın Projesi” dediği İsrail yanlısı planın pratiğe sokulacağını göstermektedir. Trump sonrası iktidara gelen Biden ise İran ile ilişkilerin düzeltilmesinden, ambargoların yumuşatılmasından ve Ortadoğu'da yumuşak güç kullanarak velayet savaşlarından yana tavır sergilemektedir. Afganistan'dan 11 Eylül'de çekileceğini açıklayan ABD aslında Ortadoğu'da yenildiğini de açıklamış oldu. BOP projesinin şimdilik başarısız olduğu söylense de yeni bir izolasyon sürecinin başlamayacağını teminatı verilemeyebilir. İran'ın çevrenmesi ABD-Rus devletlerinin Ortadoğu üzerinde yapılacak pazarlığa bağlıdır. Böyle bir anlaşma ise her an mümkün gözükmektedir. Türkiye ise bu durumda Suriye'nin içine çekilmiş durumdadır. Bölgede Suriye'nin toprak bütünlüğünün sağlanması hem İran hem de Türkiye'nin faydasına olacaktır. Şu an ki konjonktürde Esad'ın Rusya'nın müdahalesiyle yerini sağlamlaştırdığı görülmektedir. Gelecekte Esad'ın durumu da büyük emperyalist güçlerin kendi aralarındaki anlaşmalarına bağlı olarak şekillenecektir.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- ALTINIŞIK, Meliha B. (1998). Güvenlik Kısılcığında Türkiye-Orta Doğu İlişkileri, (Ed) Gencer Özcan ve Şule Kut, Der yayınları, İstanbul.
- ARMAOĞLU, F. (2017). 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi.1914-1995, Timaş Yayınları, İstanbul.
- BERNARD, L. (2015). Tarih Notları, Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- BOSTANOĞLU, B. (1999). Türkiye-ABD İlişkilerin Politikası, İmge Kitapevi, İstanbul.
- DAVUTOĞLU, A.(2012). Stratejik Derinlik, İstanbul: Küre Yayınları.
- Dünya Bülteni,"Müslüman Kardeşler Sürgünde Meclis Kurdu" 20.12. 2014
- ERHAN, Ç.(2004). Türk Dış Politikası, Ed: İdris Bal, Nobel Yayın, Ankara.
- ERİK Jan, Z. (2011). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev:Yasemin Saner, İletişim Yayınları, İstanbul.
- GEORGES, L. (2000). 20.Yüzyıl Tarihi, Nehir Yayınları, İstanbul.
- HALE, W. (2003). Türk Dış Politikası:1774-2000, Çev: Petek Demir, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul:
- "Explore All Countries Syria Middle East" <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/syria/> Erişim Tarihi: 13.05.2021.
- HÜLAGÜ, M. (2008). İslam Birliği ve Mustafa Kemal, Timaş Yayınları, İstanbul.
- İNCE, E.(2017). "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye, Tarih ve Günce , Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic, 1 (1). Mısır Bülteni, 22.06.2016-05.09.2016- 09.10.2016.
- ORAN, B. (2001). Türk Dış Politikası 1919-1980, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖRNEK, C. (2015). Türkiye'nin Soğuk Savaş Düşünce Hayatı Antikomünizm ve Amerikan Etkisi, Can İnceleme, İstanbul.
- ÖZAR, E. (1997). Economic Co-Operation Organization:A promising Future, Writer Club Press, USA.
- ÖZCAN, G. (1998). Türkiye-İsrail İlişkileri 50.Yıla Girerken Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul.
- PETRAS, J- ABAYA EASTMAN, R. (2007). İsrail Siyonizm ve Orta Doğu, Çev: Ezgi Korkmaz, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul.
- RAMAZAN, G. (2012). Türk Dış politikası,1919-2012, Ed: Haydar Çakmak, Barış Kitap, Ankara.
- SANDER. O. (1979). Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964, A.Ü.SB.F.Yayınları, Ankara.
- SEVER, A. (1997). Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Orta Doğu(1954-1958), Boyut Yayın Grubu, İstanbul.
- TELCİ İsmail, N. (2012). Devrim Sonrası Mısır Dış Politikası, Açılım Kitap, İstanbul.
- TUNCEL, M.(2008). Hedef İran, Etkileşim Yayınları, İstanbul.
- WEİSMAN,I. (2005). "The politics of.Popular Religion;Sufis,Salafis,and Müslim Brothers in 20th Century Hamah" International Journal of Middle Eastern Studies, 37(1). doi: <https://doi.org/10.1017/S002074380505004X>
- YELİSEYEVA, N.V.(2009). Yakın Çağ Tarihi, Çev: Özdemir İnce, Yordam Kitap, İstanbul.

EXTENDED SUMMARY

When the Republic of Turkey was founded, it was dealing with many socio-economic problems. In addition to being accepted in the international arena, it was not able to solve problems related with its borders such as Mosul, Kirkuk, and Straits. But despite all these problems, Mustafa Kemal Atatürk did not want to attract the reaction of his enemies by acting in a geo-political understanding and tried to produce a policy with a peaceful security understanding; because Atatürk's understanding of security depended on his neighbor living in peace. Geo-political understanding is the opposite of this understanding. Geo-politics is the manifestation of an expansionist understanding. If we want to give an example of this understanding, we can say that Russia's security starts from Central and Eastern Europe. Such understanding can develop in direct proportion to political, economic and military power. However, when Turkey was established, such a power was not in question. Atatürk preferred to pursue pro-active politics and mediate with organizations such as Sadabad and the Balkan Pact, and succeeded in becoming a self-sufficient but prestigious state in the world public opinion. The invitation of Turkey to the League of Nations may show that this thesis is not hypothetical. However, we see that Turkey rapidly approached the American-led Western Bloc in the post-Atatürk period. The troubles caused by the Cold War had a negative impact on relations between the Soviet Union and Turkey. The state of the Republic of Turkey, which remained under the influence of America's anti-communist propaganda after the Second World War, thought that America was the power to ensure its security, and quickly began to adjust its policies according to America. Many of the Arab states did not support the Baghdad Pact, which was tried to be created under the leadership of the United States during the Democratic Party period, and the organization ended in failure. America's efforts to establish Arab NATO with the Baghdad Pact and Turkey's support have shaken the prestige of Turkey in the eyes of Arab countries. In the Palestinian issue, Turkey's inability to fully support Palestine, and even being one of the first Muslim countries to recognize Israel, caused Arab countries to see Turkey as the outpost of the West. Acting under the influence of American policies in the events that took place in Lebanon in the same process, the Democrat Party government was far from being a reliable country for Arab countries. In addition, the Democratic Party's support of unpopular Arab dictators in their countries has also created a dichotomic situation between the Arab peoples and Turkey. Turkey understood the importance of relations with Arab countries when it failed to see the necessary support from these countries in the 1964 Johnson letter and the Cyprus issue. Turkey has tried to improve its relations with Arab countries by changing the paradigm in foreign policy in the future process. Bilateral relations began to develop, especially with the coming to power of the Ak Party. However, the discovery of sections claiming that the principle of secularism in Turkey's Constitution is contrary to the existence of the Organization of Islamic Cooperation has led to a diplomatic crisis. Turkey should not have joined the organization that refers to a religious name. According to these groups. Although this problem will be resolved later, we can say that it is difficult for Arab nationalists to change their perspective towards Turkey. It can be stated that with Ecevit's establishment of a coalition government with the National Salvation Party in 1973, Third Worldist approaches were adopted in foreign policy. In particular, Gaddafi's assistance in the 1974 Cyprus peace operation to supply and refuel Turkish jets with spare tires is actually the achievements of the paradigm shift in foreign policy after Turkey's 1960 intervention. After the 1980 coup, there was a period of relative stagnation in Arab and Turkish relations. The event that marked this period was the "Iraq-Iran War". Turkey, which was not a party to this war, had improved its trade relations with both countries. Although it is not the winner of this war, we can say that Turkey emerged victorious from the war. Although Turkey tried to

act according to American policies in the Gulf War, it was one of the countries that suffered the most from the war. Millions of refugees and the Provide Comfort at the border caused Turkey to suffer politically and economically. Turkey, dealing with cross-border operations and domestic assassinations of Turkish intellectuals, had troubled times in the 1990s. During this process, relations between Turkey and Iran were also disrupted, but after the February 28 post-Modern coup, bilateral relations were restored through the efforts of Ismail Cem and Mesut Yilmaz, the leader of the main-left government. The AK Party, which came to power in 2002 and describes itself as a conservative democratic party, has turned to the Middle East more than in any other period of power. AK Party power, which followed a pro-active policy rather than a reactionary policy understanding, mediated disputes between Arab countries and even tried to reconcile the two sides in the Palestinian issue. The Ak Party established good relations with countries such as Syria, Libya and Tunisia in political and economic context. However, the tension between Israel and Davos, the Lower Chair Crisis and the Mavi Marmara Incident caused the relations between the two countries to deteriorate. With the start of the Arab Spring in 2011, a wave of democracy revolution emerged in Arab countries. The Turkish State, which chose to be a party to these events, claimed that the legitimate demands of the people be taken into account. The events that started in Tunisia spread to almost all Arab countries. Civil war broke out in countries such as Syria, Libya, and Yemen. The people in Egypt overthrew Hosni Mubarak. Turkey, on the other hand, pursued an anti-Assad and anti-Mubarak policy in Syria. However, Morsi was removed from power after a short time in Egypt and Assad administration in Syria still continues with the support of Russia. Turkey, on the other hand, is trying to produce new policies in the new era and is trying to restore its relations with Egypt on a priori basis. We can say that Turkey, which needs Egypt's support in the Eastern Mediterranean, is also in a paradigm shift in Syria. Turkey, which can cooperate with Russia and Iran on certain issues, has not encountered Russian obstacles in operations in Syria. The Turkish state follows a balancing policy in the Russian-American rivalry in the region. We can enter a process in which Turkey's cooperation with Arab countries is extremely strategic in the new process.